

Gercoline van Beek onderzocht rol reclassering bij schulden

‘Schuldhelpverlening aan delinquenten kan en moet beter’

Jaap Brandligt en Boudewijn Chorus

Gercoline werkt ruim tien jaar bij de Hogeschool Utrecht als onderzoeker en docent voor het onderwijs aan het Kenniscentrum Sociale Innovatie. Haar onderzoeksgroep is gericht op het werken in justitieel kader. Daarnaast is ze als docent verbonden aan de opleiding Social Work en daarvoor verzorgt ze de onderdelen die vooral gaan over het werk in een gedwongen kader. Zelf heeft ze communicatie- en informatiewetenschappen gestudeerd, maar die benaming dekt de lading eigenlijk niet, zegt ze. In Nijmegen – waar ze studeerde – is die studie veel meer dan elders op het wetenschappelijk onderzoek van sociaal gedrag gericht en dan vooral op communicatie tussen verschillende groepen en instanties, bijvoorbeeld in de hulpverlening.

Je hebt onderzoek gedaan en je hebt daarover een proefschrift geschreven, maar nog voordat het proefschrift verscheen en je het verdedigd hebt, heb je een training over schuldhelpverlening opgezet. Dat is bijzonder. Heb jij die training zelf opgezet of is die door anderen opgezet aan de hand van jouw bevindingen?

De training is opgezet in samenwerking tussen de Reclasseringsacademie, het opleidingshuis van de reclassering, en mij als onderzoeker. Daarbij heb ik de inhoudelijke expertise geleverd.

Daarmee zijn we bij de reclassering aangekomen. Toch eigenlijk een spilpunt van haar promotieaanpak. Voor Gercoline gold en geldt dat zij het belangrijk vindt dat onderzoek niet alleen voor wetenschappers wordt gedaan waarna de resultaten dan dikwijls in een la verdwijnen en dat er dan dus niks mee wordt gedaan. Ze heeft vanaf het begin van het traject heel bewust mogelijke verbeterpunten met mensen in de praktijk – en dat zijn in dit geval de reclasseringswerkers – gedeeld.

Het is natuurlijk een open deur, maar in je onderzoek concludeer je eerst en vooral dat criminaliteit leidt tot schulden.

Klopt. En schulden leiden tot

Wie een delict heeft gepleegd krijgt in ons land niet alleen een straf, maar wordt ook actief begeleid naar een leven zonder criminaliteit. Reclassering speelt hierin een belangrijke rol. Gercoline van Beek deed onderzoek naar schulden bij reclasseringscliënten. De resultaten van het onderzoek laten zien hoe groot het probleem van schulden bij die groep ex-gedetineerden is.

Hoewel schulden de kans vergroten om opnieuw de fout in te gaan, wordt nog weinig begeleiding geboden tijdens reclasseringstrajecten. Het is belangrijk om hulp bij schulden onderdeel te maken van deze trajecten en vanuit een breder perspectief cliënten te helpen.

criminaliteit. Ja, kort door de bocht is dat inderdaad wat ik zag. Schulden zijn een grote risicofactor voor delinquent gedrag en die criminaliteit kan weer leiden tot een patroon van steeds groter wordende problemen.

Je hebt je onderzoek bij de reclassering gedaan. Bij welke van de drie?

Bij alle drie, en verdeeld over de verschillende regio's. Ik voelde me er ook echt welkom. En in alle drie de reclasseringsinstellingen zijn inmiddels activiteiten opgestart voor de implementatie van

.....

Creëren van perspectief beter dan nog langer boeten

.....

mijn bevindingen. Dat geldt bijvoorbeeld voor het belang van risicotaxatie of voor het opzetten van een training in schuldhelpverlening.

Bij Bonjo hebben we veel meer de indruk dat de reclassering schuldhelpverlening eigenlijk niet als taak ziet. Reclasseringsmedewerkers adviseren de rechters bij rechtszaken en ze zijn toeziend op de VI-maatregelen. En dan houdt het eigenlijk op.

Het klopt dat reclasseringsmedewerkers schuldhelpverlening niet als hun primaire taak zien. Dat komt ook in mijn onderzoek aan de orde, zij zijn geen schuldhelpverleners, schuldhelpverlening is echt een vak apart. Daarbij zijn reclasseringswerkers op heel veel andere domeinen bezig. Ze moeten er voor zorgen dat ze de regie houden.

Tegelijkertijd hebben ze te maken met het recidive risico. De eigenlijke schuldhelpverlening hoeven ze ook echt niet helemaal zelf aan te pakken, maar mijn bevinding is juist, dat schulden sterk samenhangen met dat recidiverisico en dat reclasseringswerkers er daarom in ieder geval oog voor moeten hebben en dat ze goed weten naar wie en hoe ze kunnen doorverwijzen. In dat opzicht kan schuldhelpverlening bij de reclassering echt een betere plek krijgen. Ik denk dat dat echt een wezenlijk onderdeel van hun taak zou moeten zijn.

Dat betekent niet per se dat het heel veel meer tijd of geld of investeringen hoeft te kosten. Maar gewoon het monitoren, uitvragen en registreren. De focus ligt er dan op dat er meer samenwerking tussen professionals

moet zijn. Dus met de financiële hulpverleners, de bewindvoerders, schuldhelpverleners en andere sociaal-professionals. Die moeten dus samen gaan werken met de reclassering.

Lukt dat al ergens?

Ja, deels. De reclasseringswerkers hebben zelf de expertise niet altijd in huis en dat erkennen ze. Vervolgens is het belangrijk dat zo vroeg mogelijk in het traject de vraag aan de orde komt: moeten we hier andere hulp op inzetten?

Dat lijkt spannend. Moeten ze dan zelf lijntjes gaan uitgooien naar bewindvoerders en andere hulpverlening? En staat de reclassering daarvoor open? Willen ze niet alles in eigen hand houden? Dat is toch wel in hoge mate onze ervaring.

Ja, ik heb echt gemerkt dat ze daar voor openstaan. Ze zien dat het een probleem is, ze zien dat ze er iets mee moeten. En ze voelen zich verantwoordelijk om zelf dan ook die hulp te organiseren. Als je op die manier elkaar op expertise kunt versterken, is dat toch alleen maar mooi. Maar – dat is waar – het gebeurt niet overal in gelijke mate. Schuldhelpverlening is overal in Nederland anders georganiseerd. Gemeenten hebben heel veel beleidsvrijheid hoe ze schuldhelpverlening kunnen vormgeven. Er zijn regio's waar weinig is

geregeld en waar die samenwerking dus minder is. En samenwerking is soms ook gewoon een beetje een platgetreden woord. Het is echt wel zoeken hoe je dat nou effectief vorm geeft. En welke relatie de reclassering daar echt in kan spelen. Hoe die samenwerking kan worden versterkt wil ik de komende tijd ook beter in beeld krijgen.

Heb je ook een idee, als je training gegeven hebt, van de follow-up daarvan? Wat gebeurt er na je training met wat ze geleerd hebben?

De training is net gestart, dus dat is nog wel wat vroeg om te zeggen. Maar ik hoop vooral dat ze in hun eigen werkgebied op zoek gaan naar de 'sociale kaart', naar wie er rond dit onderwerp actief zijn. Dus naar de organisa-

.....

Slachtoffers van het misdrijf zien afbetaling als deel van de straf

.....

tie in jouw regio, waar je dan die samenwerking mee zou kunnen opzoeken. En ik hoop ook dat ze zich meer bewust zijn van de omvang van de schuldenproblematiek en de invloed die het op mensen heeft, het risico dat er reëel is. Met als doel dat ze meer kennis en vaardigheden hebben om mensen zelf te begeleiden en door te verwijzen.

Fantastisch. Maar als we even verder kijken is het wezenlijk een groot probleem, dat ex-gedetineerden de eerste paar jaren geen VOG (Verklaring Omtrent Gedrag) kunnen krijgen. Dan zit zo iemand toch volkomen klem en kun je toch niet normaal toewerken naar een oplossing?

Dat is waar, dat is ook een van mijn aanbevelingen, dat de behandeling niet meer alleen zou moeten zijn gericht op afstraffen

en boeten, maar ook op het weer creëren van perspectief. Want als dat perspectief er niet meer is, dan wordt het heel moeilijk om weer iets op te bouwen.

Is zo'n perspectief wel te realiseren als iemand zeg 100.000 euro schuld heeft, zoals vaak voorkomt? Dan wordt er een plan gemaakt, dit zijn je inkomsten en daarvan moet je zo en zoveel aflossen, en dat duurt dan zus en zoveel jaar. Dat kan wel twintig of meer jaren duren! Dat is toch geen perspectief meer, daar kom je toch nooit meer uit?

Daar heb ik wel ideeën over. Zo'n schadevergoedingsmaatregel zou op een bepaalde manier wel mee moeten kunnen in een regeling. Dan kan het nog heel zwaar zijn dat je wel een aantal jaren, net als bij de schuldhulpverlening, gewoon regulier moet afbetalen, maar dat je in ieder geval zicht hebt op een einddatum die haalbaar lijkt en als beloning een soort kwijtschelding krijgt. Maar je moet het ook weer niet te makkelijk maken, want de slachtoffers zien het als deel van de straf.

Terug naar de rol van de reclassering, want daar heb je het in je proefschrift over. Op hun website staat dat ze voor wonen zorgen. Dat maken ze niet waar. En werk leveren ze ook al niet. Wat kunnen ze dan met helpen met schulden? Om het wel voor elkaar te krijgen dat het een integraal deel van hun takenpakket wordt. Want dat is anders dan alleen maar adviseren. En anders dan adviseren.

Daarbij gaat het om de taakopvatting van de reclassering. Die zit vaak erg op het beleidsniveau van de reclasseringsorganisaties zelf. Ik hoor vaak van reclasseringswerkers dat ze eigenlijk een soort methodische aanpak, een eenduidige aanpak, missen. Als op het beleidsniveau de visie wordt dat reclasseringswerkers meer moeten gaan werken aan schuldhulpverlening dan kunnen vervolgens ook leidinggevendend daar ook weer op sturen. Zoals het nu gaat is het nogal uitzicht-

Ik hoop mensen in kwetsbare posities weer perspectief te bieden

loos voor cliënten en dat werkt nieuwe criminaliteit in de hand. Dat is toch wat je wilt voorkomen? Dus als je de recidive echt oprecht wilt terugbrengen, dan moet je daar iets aan gaan doen.

De taken van de reclasseringswerkers zijn nu vooral toegespitst op toezicht en adviseren. Dus ze zullen dit misschien niet omarmen bedoel je?

Nou, ik vind het ingewikkeld.

Dr. Gercoline van Beek.

Maar je geeft toch trainingen aan de reclasseringsmedewerkers? Dus de leiding vindt dat belangrijk.

Ja, die heb ik opgezet en de kennis daaruit kunnen reclasseringswerkers in de praktijk gebruiken. En ja, het wordt belangrijk gevonden. Op wat er na zo'n training gebeurt met wat ze hebben geleerd, heb ik echter beperkt zicht. Ik denk wel dat door die training meer bewustwording van de schulden als serieuze problematiek ontstaat. De reclasseringswerkers worden nadrukkelijk uitgenodigd om te gaan kijken in hun omgeving, van oké, met wie kan ik meer de samenwerking opzoeken? Wat kan ik zelf al meer doen? En ik geloof wel dat dat bewust of onbewust bijdraagt. Ik hoop dat er contacten worden gelegd met schuldhulpverleners. Dat is het doel. En dat gebeurt ook al, daar

ben ik zeker van. Op de ene plek anders dan op de andere. En als dat klikt, zullen ze dat de volgende keer ook gaan doen. Dat betekent dat de mannen en vrouwen van de reclassering met gemeentes afspraken maken, want die zijn in feite de spil van de schuldhulpverlening.

Dat is wel een giga klus.

Ja, maar dat is wel waar ik voor pleit. Gaat dit niet lukken, dan kost het uiteindelijk iedereen meer en berokkent het extra schade. Je wilt juist dat dat niet alleen op incidenteel individueel niveau gebeurt. Het moet niet zo zijn, dat als de betrokken schuldhulpverlener een andere baan krijgt, dat dan ook de samenwerking stopt. Dus op meerdere niveaus zal de samenwerking met externe professionals draagvlak moeten krijgen. Als de reclassering dat gaat faciliteren, kunnen echt netwerken van reclasseringswerkers met andere professionals worden opgebouwd.

Is het niet lastig dat het nazorgbeleid bij de gemeentes ligt? Daar heeft de reclassering toch niks mee te maken?

Dat is inderdaad een reëel probleem. De nazorg omtrent schulden ligt daar dus ook. Daar moet breder naar gekeken worden. Daar zitten een heleboel haken en ogen aan. Als je tijdens de detentie al meer zou kunnen doen om gedetineerden voor te bereiden op een leven na detentie qua financiën, heb je al veel gewonnen. Daar hoort bij dat vanuit de gemeenten mensen zodra ze vrij

komen, ook op dit stuk actiever worden opgezocht. Dat zou heel mooi zijn. Er wordt nu best wel veel van de zelfredzaamheid van de persoon zelf verwacht, terwijl dat juist voor ex-gedetineerden lastig is, zeker als het om grote schulden gaat.

Belangrijk is dat er breder gekeken wordt als je deze problematiek echt effectief wilt aanpakken. In de RIC's (re-integratie centra) zouden de case managers er ook alert op kunnen zijn: Hoe zit het eigenlijk met jouw schulden? Moeten we daar niet een plan voor maken? En zoals er trainingen zijn op hoe je solliciteert, zouden er ook goede trainingen voor gedetineerden rond financiën moeten worden ontwikkeld. Hoe zit het met je inkomsten straks, hoe maak je een overzicht van inkomsten en uitgaven, hoe leer je om te budgetteren. Wat mij drijft in mijn werk, is mensen in kwetsbare positie weer perspectief bieden door bij te dragen aan verbetering van toegang tot hulp. Dat komt ik denk ik uit mijn eigen diepgewortelde rechtvaardigheidsgevoel. Ik heb in het onderzoek gezien dat ex-gedetineerden een doelgroep vormen die aan alle kanten klem zit en dat de problematiek heel complex is en de hulp heel moeilijk. Dat de problematiek heel complex is, de hulp heel erg moeilijk. Ik wil me dan ook inzetten om juist deze doelgroep, maar ook andere doelgroepen die in kwetsbare positie zitten, dus echt weer een tweede kans te geven of hoe veel kansen ook nodig zijn. dus echt weer een tweede kans geven of hoe veel kansen ook nodig zijn.

UIT DE PERS

Stigmatisering tbs'ers

In de rubriek 'De Kwestie' kwam de Telegraaf met een onverwacht eerlijk verhaal over de trend van de laatste jaren om tbs'ers in een kwaad daglicht te stellen. Aan het woord komt Lilian Kuipers, forensisch psychiater in het Pieter Baan Centrum. Het beeld dat van tbs'ers bestaat, zegt zij, lijkt te verslechteren en te verhard door de berichtgeving in de media en door uitspraken van politici. Ze geeft enkele voorbeelden van misleidend taalgebruik, die vooral één ding verraden: gebrek aan kennis over psychische problematiek waar tbs'ers mee kampen. Lilian Kuipers: 'Het valt mij op, dat er geregeld feitelijke onjuistheden te vinden zijn in berichtgeving en communicatie over misdrijven en tbs. Zo las ik in een bericht van Politie Nederland over een tbs-gestelde die zich onttrok aan het toezicht van een verlofbegeleider: 'De verdachte die tijdens begeleid verlof aan zijn detentie is ontsnapt (...). Opmerkelijk, want van een ontsnapping was geen sprake en evenmin

van verblijf in detentie.' Ook de man die onlangs betrokken was bij een ernstig steekincident in kliniek Veldzicht werd in diverse media een tbs'er genoemd, terwijl hij dat niet was. 'En onlangs berichtte deze krant (de Telegraaf dus) over de verdachte van de dodelijke schietpartij in Zwijndrecht: 'De verdachte die zaterdagmiddag een 66-vrouw doodschoot (...). Onzorgvuldig en onjuist taalgebruik: iemand verdachte noemen en verderop in de zin tot dader transformeren.' Kuipers hekelt ook uitspraken van politici over tbs. Zo stelt de PVV al jaren dat de tbs niet werkt en alle tbs-gestelden extreem gevaarlijk zijn en blijven. Daarmee negeert de partij de cijfers die aangeven dat behandeling in de tbs het recidiverisico wel degelijk verlaagt. Kuipers stelt dat ook in het VVD-programma onjuistheden over tbs staan.

Telegraaf, 16 febr.

Verwarde personen

NRC heeft een reconstructie gepubliceerd van een psychotische man die twee vrouwen dood stak en komt tot de conclusie dat het 'alweer een dodelijk incident betrof met een psychiatrische patiënt die geen hulp kreeg' terwijl politie en ggz wisten dat hij gevaarlijk was. In bestuurlijk jargon heeft zo iemand 'een persoon met verward of onbegrepen gedrag'. Deze verwarde personen halen vaak het nieuws, vrijwel altijd als probleem voor anderen. Omdat ze op straat of in de buurt overlast veroorzaken, of erger, als iemand in zijn verwardheid ernstige delicten pleegt. Daarbij wordt al snel vergeten dat deze daders, voordat ze overlast veroorzaakten of misdrijven pleegden, eerst patiënten waren die niet de hulp kregen die ze nodig hadden.

Bekend voorbeeld is Bart van U., de man die oud-minister Els Borst vermoordde in 2014. Een onderzoeksrapport concludeerde nadien dat ggz-instellingen door de overheid waren klemgezet tussen tegenstrijdige eisen: met minder geld meer veiligheid bieden. Dan gaat het al gauw ergens mis natuurlijk. Dus werden er in 2020 nieuwe wetten ingevoerd die ervoor moesten zorgen dat politie, gemeentes en ggz beter zouden samenwerken. Maar het systeem faalt nog steeds, zo laat NRC zien aan de hand van de reconstructie van de dubbele moord in Almelo in september 2021.

NRC, 15 april